

بررسی معیار های مکانی موثر در انسجام اجتماعی گروه های قومی شهر بندر ترکمن

مجتبی رفیعیان*

رضا احمدیان**

عبدالجلیل قزل***

چکیده

این مقاله با هدف بررسی عوامل مکانی موثر و درجه اهمیت آنها در انسجام گروه های قومی شهر بندر ترکمن صورت گرفت. به این ترتیب گروه های قومی مطالعه شده یعنی قزاقها، ترک ها، ترکمن ها، و فارس ها انتخاب و میزان انسجام اجتماعی آنها بررسی گردید. همچنین وجود یا عدم وجود تاثیر برخی از متغیر های شخصی بر میزان درک انسجام اجتماعی از سوی گروه های قومی سنجش شد. حجم نمونه شامل ۲۲۵ نمونه عدد و جمع آوری داده ها از طریق پرسشنامه و یا مصاحبه رودر رو و تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار Spss انجام شد. بر اساس نتایج به دست آمده میزان انسجام اجتماعی گروه های قومی مذکور، پایین تر از سطح متوسط ($0.5 < 0.72 < 1$ با میانه نظری ۳) ارزیابی شد. در بین ۳ عامل سازنده انسجام اجتماعی، هیچ یک از عوامل سه گانه در انسجام گروه های قومی نقش موثری نداشتند.

کلید واژه ها: انسجام اجتماعی، معیار مکانی، زیر معیار، بندر ترکمن.

*دانشیار گروه شهرسازی-دانشکده هنر و معماری-دانشگاه تربیت مدرس (نویسنده مسئول مکاتبات)

Rafiei_m@modares.ac.ir

**استادیار گروه شهرسازی-دانشکده هنر و معماری-دانشگاه آزاد اسلامی - واحد زنجان

***کارشناس ارشد شهرسازی-دانشکده هنر و معماری-دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی

تاریخ دریافت مقاله : ۹۰/۴/۲۷ تاریخ پذیرش مقاله : ۹۰/۱۰/۱۲

۱- مقدمه و طرح مسأله

شهر پدیده ای اجتماعی مکانی است (اقوامی مقدم، ۱۳۸۶، ۴) و مکان زندگی اجتماعی در جامعه است، جامعه ای که زمینه کار، بحث، جریان اطلاعات، مشارکت را برای گروههای مختلف انسانی به صورت مسالمت آمیز فراهم می کند. اما رسیدن به چنین جامعه خود در گرو فراهم شدن زمینه های لازم برای انجام فعالیتهای اجتماعی است و آن همان ضرورت حضور عرصه های عمومی و فضاهای شهری جهت ساری شدن حیات مدنی جامعه است. چنین فضاهایی مکان سرمایه گذاری های مشترک فرهنگی - اجتماعی و روانی - عاطفی (کلیه اقشار اجتماعی) خواهند بود (حبیبی، ۱۳۷۸). نویسندگانی که علاقه مند به بحث تنوع شهری هستند، روی ویژگی های فضاهای عمومی توجه خاصی می کنند. آی.ام. یانگ اهمیت تامین فضاهای عمومی که فرصت برای ازدیاد تعاملات اجتماعی میان اشخاص با عقاید اجتماعی مختلف را ارائه نماید، را مورد تاکید قرار می دهد (لوف لند، ۱۹۹۸، ۲).

وجود تنوع قومی در شهر های ایران یک امر طبیعی به شمار می آید. از جهتی دیگر وجود روابط اجتماعی سالم در بین آنها برای دستیابی به یک شهر منسجم اجتماعی ضروری است در این بین وظیفه شهر ساز برنامه ریزی در جهت تعادل بخشی به عوامل مکانی در سطح شهر جهت نیل به این هدف می باشد در غیر این صورت، جامعه به جای آنکه تبدیل به جامعه منسجم از اجتماعات محله ای دارای انسجام شود، ممکن است مکانی برای دامن زدن به تمایزات افراطی شود. به طوری که شکاف ها را بیشتر کرده و به جای آنکه امکان گفتگو و مذاکره برای دستیابی به سطح مشترک و تجربیات مشترک فراهم شود به نزاع های قومی و گروهی بیانجامد شهر بندر ترکمن نیز که واجد خصیصه چند قومیتی است بنابر این نیاز مند توجه به تعادل بخشی به انسجام اجتماعی آنها از دریچه شهرسازی و بخصوصی از طریق معیار های مکانی می باشد. در حال حاضر قومیت های شهر بندر ترکمن از انسجام اجتماعی متعادلی برخوردار نیستند و این امر بخوبی از مرادوات اجتماعی آنها قابل درک می باشد. مسئله می تواند از طریق توجه به زیر معیار های معیار مکانی از قبیل بهبود دسترسی ها توجه به فضاهای عمومی و بهبود کیفیت محیط ارتقا یابد (نگارندگان).

۲- رویکرد نظری

انسجام عبارتست از فرآیند ادغام فرد در جمع که با کنش های اظهاری و اخلاقی شکل می گیرد. همبستگی با یک جمع به رشد احساس مسئولیت و وفا داری نسبت به آن جمع منجر می شود (کوثری: ۱۳۷۵، ۴۶). به نظر امیل دور کیم (جامعه شناس فرانسوی) همبستگی از نوع روابط عاطفی است، منتهی از نوع مثبت. زیرا روابط منفی هم وجود دارد مثل تنفر بیزاری به عبارتی هر جا همبستگی اجتماعی نیرومند باشد، عامل نیرومندی در نزدیک کردن افراد به هم خواهد بود. و باعث تشدید تماس های آنان و بیشتر کردن فرصت های ارتباط شان با یکدیگر خواهد شد (همان، ص ۲۹-۲۸). از جهتی تنوع قومی ادر

¹ - Ethnic diversity

کاربرد امروزی، در خصوص «گروهی از مردم که از درجه ای از همبستگی و انسجام برخوردارند و لاقلاً به صورت بالقوه، از منافع و تبار مشترک خود آگاهی دارد» به کار می رود. بنابراین، گروه قومی، تجمعی از مردم مرتبط یا شدیداً به هم مرتبط از طریق تجربیات مشترک است. بنا بر این زمانی که از تنوع قومی صحبت به میان می آید، خود به خود توجه معطوف به گروه قومی با ویژگی های مذکور می شود. اما همانگونه که از تعریف گروه قومی بر می آید، گروه قومی ماهیتی منسجم و یکدست دارد و تنوع در درون گروه علی الاصول معنا نمی یابد. بنابر این تنوع قومی ناظر بر وضعیتی است که گروههای قومی مختلف هر کدام با هویت خاص خود که ریشه در تجربیات، منافع، خود آگاهی ها و تبار مشترک شان دارد، در درون یک اجتماع بزرگتر قرار گیرند. بر این مبنا، تنوع قومی ناظر بر اجتماعی است مرکب از اقوام مختلف با هویت های مختلف. چنین اجتماعی می تواند در درون هر یک از محلات تجمع انسان ها از جمله روستا، شهر، کشور، سازمان، شرکت، حزب و گروه پدید آید (صالحی امیری: ۱۳۸۸، ۶۴-۶۳).

نویسنده ها با زمینه های فکری متفاوت، از سال ۱۹۶۰ تاکنون برای یک راهبرد برای توسعه شهری که ناهمگونی کالبدی و اجتماعی را تشویق کند به فصاحت اظهار نظر کرده اند. بیشترین قدرت تاثیر در هماهنگی برنامه ریزی، جین جیکوبز بود. نظر وی این است که می توان تنوع قومی و اجتماعی را تقویت کرد (فاینستین، ۲۰۰۵).

امس راپاپورت^۲ از جمله اندیشمندان فرهنگ گراست و معتقد است که عامل فرهنگی به ویژه اعتقادات مذهبی مردم، اساس انتظام بخشی به زیستگاههای انسانی بوده است و هر گاه نظم فضایی و فعالیتها باهم سازگار بوده و یکدیگر را تقویت نمایند، مفاهیم نهفته در نمادها بارز شده و این سازگاری می تواند ارتباطات اجتماعی میان مردم را نیز تقویت کند (پاپلی یزدی و همکاران، ۱۳۸۲، ۱۰۷).

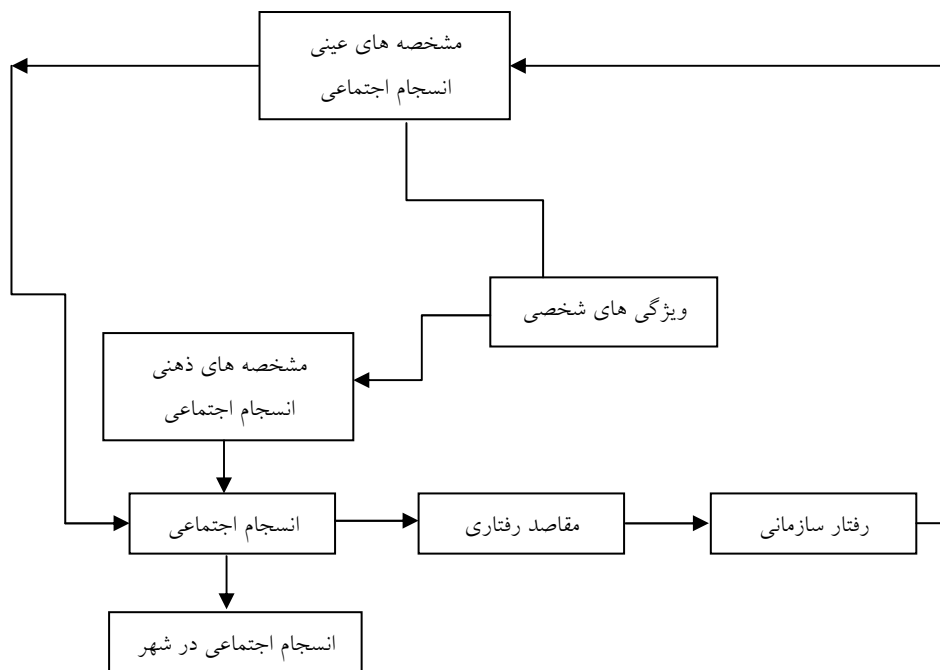
جین جیکوبز^۳ یکی از دانشمندان صاحب نام مسایل شهری است. نگرش وی به شهر عمدتاً از دید جامعه شناسانه بوده و بدین لحاظ ساختار شهر و فضاها را عمومی آن را تحلیل می کند. وی اعتقاد دارد که تمرکز باعث شکل گیری روابط و علائق اجتماعی و انسانی می شود، از سوی دیگر حضور هر چه بیشتر افراد، خود زمینه برقراری انواع کنش های متقابل شده، نیازمندی های اجتماعی - عاطفی انسانها را در شهر تامین می کند. از نظر او شهر یک ارگانیسم اجتماعی، متشکل از واحد های زنده است. وی خواهان توقف تفکیک عملکردها در طراحی شهری است و اهمیت زیادی برای خیابانها از جهت بار اجتماعی - فرهنگی و عاطفی قائل است و معتقد است، با فراهم آوردن عرصه های بالقوه ای از امکان برقراری روابط اجتماعی و گستره ای از رفتارهای گوناگون می توان به مراکز شهری معنا بخشید (همان، ص ۱۱۰). او برنامه ریزان شهری را تشویق می کند که به شهر واقعی که مردم دوست دارند و اینکه به تراکم، تعاملات متعدد میان غریبه ها، خیابان های کوتاه، و کاربری های مختلط، نگاه کنند. در پایان کار او تاکید می کند که تنوع نه تنها شهر را جذاب تر می کند، بلکه منبع اقتصاد بارور است (فاینستین، ۲۰۰۵). امیل دورکیم در سال ۱۸۸۹ بیان داشت که جامعه معاصر به همان اندازه جوامع سنتی، ارگانیک است. و تفاوت آن در تقسیم کار اجتماعی است. وی معتقد است وجدان جمعی رفتار افراد را موافق هنجارهای اجتماعی هدایت می کند، موجب همبستگی گروههای مفصل می شود. (پاپلی یزدی و همکاران، ۱۳۸۲، ص ۳۰۱). در

²- Amos Rapoport

³- Jane Jacobs

مطالعه ای دیگر، لوئیس ویرث در نظریه شهر سازی اش، ناهمگونی را در کنار اندازه ی جمعیت و تراکم، معیار تعیین کننده ی شهر دانست. او شهر را «بوته ی ذوب کردن نژاد ها، افراد و فرهنگ ها، و مطلوب ترین زمینه ی رشد تعریف کرد. در این زمینه، بیشتر تفاوت است که ضروریست تا شباهت. بدین ترتیب، شهر «نه تنها تفاوت های فردی را تحمل کرده، بلکه آنها را تقویت کرده است» (مدنی پور: ۱۱۶، ۱۳۸۴). گنورگ زیمل تاکید بر ناهمگونی زندگی شهری در مباحث جامعه شناسی نیز جایگاه شامخی به خود اختصاص داده است. زیمل (۱۹۵۰) از اقلیت ها به نام غریبه یاد کرده و بیان می کند که یک غریبه، کسی است موقعیت رسمی اش در وحدت نزدیکی و دوری است، در درگیر شدن و بی تفاوتی، این طور که در آن واحد، عضو یک گروه باشد و نیز بیرون از آن جای داشته باشد. در این راستا او نقش غریبه را مثبت می داند، این غریبه ها جایگاه مناسبی دارند که هنجار های فرضاً درست و رویه های گروه اجتماعی که بدان وارد می شوند را زیر سوال ببرند (همان، ص ۱۱۷). فیلسوف آیریس ماریون یانگ، در دفاع از جمله "سیاست تمایز" به شهر به عنوان محل دادرسی نگاه می کند در اینکه اختلافات می توانند در آن حل و فصل شوند. وی بیشتر در پی نایل شدن به عدالت اجتماعی است. او تاحدی از دیگر حامیان ناهمگونی شهری فرق می کند در اینکه او سلطه واحد های همسایگی خاص با گروههای منفرد را تا زمانی که مرز های میان واحد های همسایگی به صورت نامشخصی باقی بماند، قبول می کند. اما او بحد افراط تنوع قومی را به عنوان کلیدی برای اهداف خویش در نظر می گیرد (فاینستین، ۲۰۰۵).

برخی از نویسندگان از دیدگاه ساخت اجتماعی یک دیدگاه نسبتاً منفی به امر وجود تنوع قومی در شهر دارند. به نظر انگلس، تنوع قومی در شهر، نوعی «بی تفاوتی غیر انسانی» و رفتاری بسیار مشمئز کننده که فطرت انسان از آن بیزار است قلمداد می شود. به گفته وی، این نوع رفتار «نشان از اصول حاکم بر جامعه غرب که منتج از فرد گرایی و خود بینی او بوده است، دارد. (مدنی پور، ص ۱۳۹، ۲۰۰۳). فرگوسن از معاصران اسمیت و هیتم وجود تنوع قومی در شهر را باعث ظهور جامعه ای شدیداً فرد گرا می دانست که می تواند تأثیرات مخرب روحی و منزوی کننده به همراه داشته و راه به سوی از خود بیگانگی برد. بنا براین، وی زندگی روستایی را که احساسات و تعلقات قوی و پیوند های محکم بین مردم را حاکم می کرد، ایده آل می دانست. برخلاف نظر امیل دورکیم، به نظر تونیس، الگوی بوم شناختی دوره نوسنگی با الگوی مادر شهرهای جدید فرق دارد. همچنان که شهر گسترش می یابد، منجر به از خود بیگانگی فزاینده میان ساکنین شهر ها خواهد شد. به نظر تونیس این امر به منزله گذار از مرحله اجتماع به جامعه است. الگوی جامعه بیشتر بر روابط غیر شخصی استوار است. به جای اتکا بر سنت و رسم، انسانها به وسیله نظام قوانین هدایت رسمی و کنترل می شوند. اما اجتماع یک جامعه به هم پیوسته است که روابط سطحی و زود گذر افراد بر پایه دنبال کردن منطقی منافع فردی پایه ریزی شده است (پاپلی یزدی و همکاران، ۱۳۸۲، ص ۳۰۰).

شکل ۱: مدل نمودار انسجام اجتماعی شهر (نگارندگان)

۳- عوامل زمینه ساز انسجام اجتماعی و متغیر ارزیابی آن

عوامل موثر بر انسجام اجتماعی گروه‌های قومی متعدد و بسیار پیچیده می‌باشند. یکی از زیر معیار های مکانی موثر بر این متغیر (انسجام اجتماعی)، فضای عمومی می‌باشد. فضای عمومی وقتی وجود دارد که بتواند رابطه تعادل میان یک هویت جمعی را به هم بزند. یک شهر بزرگ یک آزمایشگاه معاشرت به حساب می‌آید که از اندام شهری چیزی خاص بسازد. بنابر این یک فضای عمومی با مرکزیتش قابل تعریف نیست - بر عکس دوری از مرکزش را می‌توان از مشخصاتش دانست - بلکه با کارکرد حصار زدایی اش تعریف می‌شود. تنها صفتی که برای فضای عمومی بیش از همه مناسب است، در دسترس بودن آن است. این قابل دسترس بودن کاربرد ها را توصیف، و اثرات تبعیض را بیان می‌کند، ولی فضای عمومی نه کاملاً اختصاصی می‌شود و نه تصاحب شدنی است. بنا براین، یک فضای عمومی فضایی است که مزاحم یا متجاوز را می‌پذیرد، هر چند که هنوز جایگاهش را نیافته است و هنوز «آزادی رفت و آمدش را واگذار نکرده است» (دیالکوف، ۲۰۰۲، ۹۳).

شهر فقط از محله ها و از اجتماعات کم و بیش ریشه دوانده تشکیل نشده است بلکه شامل فضاهای عمومی است که عملکرد آن متفاوت از قواعد محیط محلی است. ریشار سه نت^۴ خاطر نشان می‌کند که «در شهر مدرن، فضاهای پر جمعیت یا فضاهایی هستند که منحصراً به مصرف اختصاص یافته اند و در هماهنگی کامل با مراکز تجاری عمل می‌کنند، یا فضاهایی هستند که منحصراً به فعالیت های توریسم اختصاص یافته اند که آنها نیز هماهنگ عمل می‌کنند» به نظر وی این انحطاط شهر به صحنه نمایش، ترس پنهان بزرگی را بازتاب می‌کن که ساکنانش را در معرض قرار گرفتن، از تهدید خطر مجروح شدن در اثر ملاقات با «دیگری» ترس دارند. (همان، ص ۹۳).

⁴ - Richard Sennet

امروزها اعتقاد بر آن است که فضاهای عمومی موفق، فضاهایی هستند که افراد با ویژگیهای

مختلف سنی و جنسی، میتوانند خواستههای خود را محقق سازند و فعالیتها را متنوعانجام دهند.

اینگونه فضاهای جداگانه را میتوان برای افراد مختلف در دسترس داشت.

فضاهای عمومی مدرن سراسر جهان، دریافتند که موفقترین کارا ترین فضاهای عمومی دارای ۴ کلید

این فضاهای مدرن در دسترس^۵ هستند، افراد در آنها درگیر فعالیت^۶ میشوند، راحت^۷ بود و هوای

مناظر زیبایی هستند، و در نهایت مکانی/ اجتماعی^۸ هستند؛ یعنی جای است که افراد میتوانند همدیگر را ملاقات کنند (سیفایی: ۱۳۸۴، ۷۶).

عدم تماس انسانها با یکدیگر و با فضاهای شهری، بر درک ما از فضای شهری تاثیر دارد. از آنجا که فقدان تماس

باعث شده است فضاهای شهر نظیر خیابانها، کافه ها، فروشگاههای بزرگ، و یا در حمل و نقل عمومی، تبدیل شوند به

«مکانهایی» برای به هم خیره شدن به جای صحنه های بحث و گفتگو (سنت، ۱۹۹۴، ۳۵۸). سرعت، میل به خلاصی یافتن و

بی تفاوتی، که تفاوتی، که همگی با زندگی در شهر مدرن همراه اند، شکافها و افتراقهای میان افراد را گسترده تر می

کنند. وقتی مردم با افتراقها و غریبه ها برخورد می کنند، از آنجا که غریبه ها در قالب دسته بندی های کلی و معیارهای

اجتماعی جای نمی گیرند، دچار بی تفاوتی و انفعال می شوند. حرکت سریع که با اتومبیلها و دیگر وسایل امکان پذیر

شده است، و جغرافیای بخش شده در جایی که طبقات اجتماعی جدا از هم جای گرفته اند، بر این انفعال می افزایند و این

امکان را به دست می دهند که از تفاوت، از دیگران بگریزند. از دست دادن توان زندگی با افتراقها، یک مشکل عمده در

شهر مدرن است (مدنی پور: ص ۱۱۵، ۱۳۸۴).

دسترسی کیفیت محیط دومین زیر معیار موثر بر انسجام اجتماعی می باشد. این عامل، یکی از مهمترین خصوصیات

یک شهر خوب است. کوین لینچ (۱۹۸۱) دسترسی را به معنی توانایی های دسترسی به دیگر افراد، فعالیتها، منابع، خدمات،

اطلاعات و یا مکانها، شامل مقدار و نوع عناصر و عواملی که می توان به آنها دسترسی پیدا کرد تقسیم کرده است (بحرینی:

۱۳۸۵، ۲۷۵).

محل استقرار فعالیتها، رفت و آمد های پیاده و ارتباطات رودر روی موجود در شهر، متضمن بروز حیات مدنی در

شهر است. توسعه شهرها مقیاس نوینی از دسترسیها را در شهر مطرح کرد که با تعاریف سنتی آن متفاوت بود. توجه به

وضعیت شبکه پیاده راهها در شهر که عامل موثر بر کیفیت زندگی شهری است و دلایل ایجاد این حرکتها از جمله گردش،

خرید، پیاده روی، و گذران اوقات فراغت، موجب بروز مراودات اجتماعی و زندگی در شهر است که همگی در عرصه های

جمعی شهر شکل می گیرند (صبری: ۱۳۷۸، ۵۹).

دسترسی مطلوب آنست که کلیه افراد اعم از پیر، جوان، و معلول، با درآمدها و امکانات مختلف را در برگیرد و

امکان انتخاب را برای همه ممکن سازد (رفعیان: ۱۳۸۹، ۲۷۸). دسترسی به فضاهای عمومی می تواند به عنوان یکی از مهره

⁵ - access

⁶ - activity

⁷ - comfort

⁸-sociability

های اصلی بر حسب بعد فیزیکی قلمروی عمومی مورد بررسی قرار گیرد که این عامل بایستی هم تسهیل کند و هم به واسطه محیط اجتماعی محدود شود. بنا براین یکی از فاکتور های موثر و مانع شونده در جهت افزایش مطلوبیت و انجام تعاملات اجتماعی در یک فضای عمومی، دسترسی به فضای عمومی به تنهایی است (همان، ص ۲۸۱).

کیفیت محیط سومین زیر معیار موثر بر انسجام اجتماعی می باشد، تعاریف متعددی از مفهوم کیفیت محیط از جانب محققین ارایه شده است. در زیر به ذکر چند نمونه از این تعاریف می پردازیم:

کیفیت محیط موضوعی پیچیده در برگیرنده ادراکات ذهنی، نگرشها، و ارزشهای گروهها و افراد مختلف است (Porteouse, 1971).

کیفیت محیط را می توان به عنوان بخشی از مفهوم گسترده تر «کیفیت زندگی» تعریف کرد؛ ترکیبی از کیفیات پایه نظیر سلامت و ایمنی با جوانبلی نظیر اسایش و جذابیت.

کیفیت محیط از برآیند کیفیت اجزای متشکله یک ناحیه معین حاصل می شود. اما با این وجود بیشتر از جمع اجزای سازنده بر ادراک از یک مکان دلالت دارد. اجزای سازنده (طبیعت، فضای باز، زیر ساخت ها، محیط انسان ساخت (مصنوع)، تسهیلات محیط کالبدی و ذخایر طبیعی) هر یک مشخصات و کیفیات خاص خود را دارا می باشد.

همزمان با پدیدار شدن بحران های محیطی، کیفیت محیط به عنوان بخشی از مفهوم کلی کیفیت زندگی شناخته شد. این مفهوم به مثابه بازتابی از تمامی جوانب احساس رفاه فردی، شامل همه متغیر هایی که بر رضایتمندی انسان موثرند، فرض شده است (صالحی: ۱۳۸۷، ص ۱۵).

۴- روش انجام تحقیق

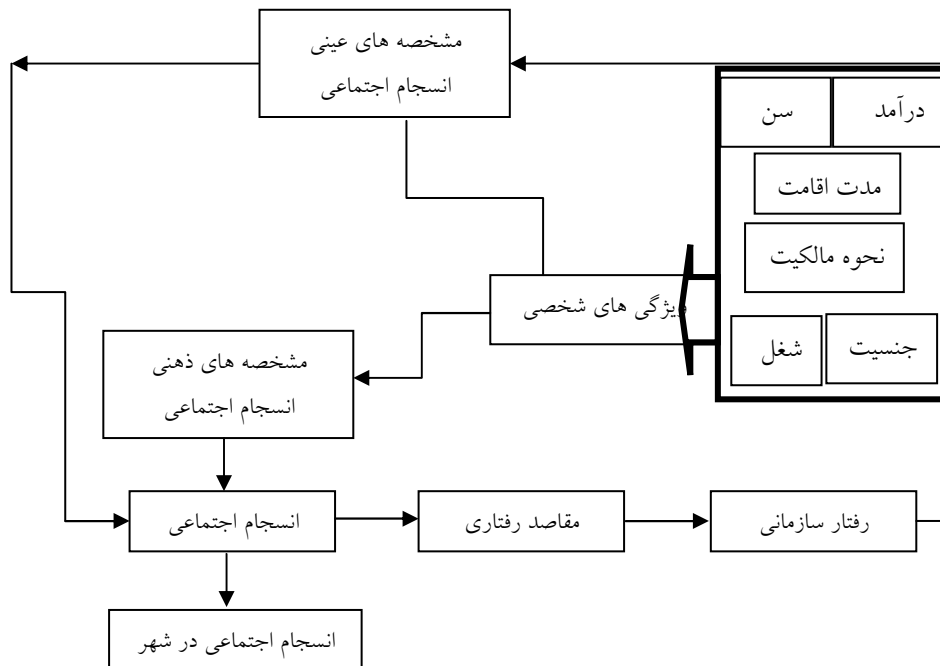
روش تحقیق این مقاله تحلیل چند متغیره (HMR) می باشد که این نوع تحلیل یک تکنیک آماری برای تحلیل و بررسی ارتباط متقابل بین یک معیار خاص یا متغیر وابسته (متغیر سطح بالاتر) و دو یا چند پیش بینی کننده یا متغیر مستقل (متغیر های سطح پایین تر) محسوب می شود. همچنین تحلیل رگرسیونی چند متغیره ممکن است برای پیش بینی به کار رود، اما معمولاً برای سنجش میزان انحراف مشاهده شده در متغیر وابسته که به واسطه انحراف مشاهده شده در متغیر های مستقل مشخص می شود، به کار می رود. از طرف دیگر میزان «برازش مدل» را نیز نشان می دهد. همچنین این روش تحلیل در سنجش «وزن های رگرسیونی استاندارد شده» نیز کاربرد دارد. دو ویژگی خاص تحلیل رگرسیونی چند متغیره یعنی برآورد «وزن های رگرسیونی» و سنجش «برازش مدل» در تحلیل مفهوم انسجام اجتماعی بکار می رود.

پژوهش حاضر از روش توصیفی - تحلیلی از نوع کاربردی استفاده گردید. در سنجش میزان انسجام اجتماعی گروههای قومی از روش غیر مستقیم از طریق تقسیم بندی سلسله مراتبی انسجام اجتماعی - به جز معیارهای سازنده ی آن - در سه سطح صورت گرفته است. در سطح اول میزان تاثیر گذاری معیار های مکانی بر انسجام گروههای قومی قرار دارد. سطح سوم که همان مولفه هایی هستند که پایه طراحی پرسشنامه هستند که از ترکیب چندین مولفه سطح سوم یکی از زیر معیار های سطح دوم شکل می گیرد.

جدول ۱: مدل عملیاتی انسجام گروه‌های اجتماعی

سطح اول	معیار های وابسته		سطح چهارم: معیار های مستقل (گویه ها)
	سطح دوم: معیار مکانی	سطح سوم: زیر معیار ها	
انسجام اجتماعی گروه‌های قومی شهر بندر ترکمن	سطح دوم	فضاهای عمومی	استفاده و فعالیت، آسایش و منظر، احساس فرد نسبت به فضای شهری، میزان استفاده از فضا های عمومی شهر احساس فرد در حین حضور در فضای عمومی شهر فاصله فضاهای عمومی شهر نسبت به محله، ارتباط فرهنگی عناصر فضاهای عمومی شهر
		دسترسی	موقعیت محله نسبت به فضاهای عمومی شهر، وجود پارکینگ در اطراف فضاهای عمومی، کیفیت پیاده رو ها، سهولت ورود و خروج به فضاهای عمومی عرض مناسب خیابان ها
		کیفیت محیط	میزان درون گرایی در طراحی مسکن، امکان گفتگو های جمعی در فضا، میزان امنیت در فضا، جذابیت بناها، وجود فضاهای باز کافی بین ساختمانها، دسترسی کافی به خدمات محله ای، وجود فضای باز با عملکرد شهری و جمعی

در این تحقیق، پرسشنامه به دو قسمت تقسیم شد. قسمت اول به منظور بررسی تاثیر این متغیر ها بر میزان انسجام اجتماعی گروه‌های قومی و بخش دوم مربوط به سوالات شخصی، خانوار و ... سگروه‌های قومی تخصیص یافت.

شکل ۲ نمودار متغیر های شخصی - خانوار بررسی شده در میزان انسجام اجتماعی گروه‌های قومی.

از بین گروههای قومی موجود در شهر، قومیت های ترک، ترکمن، فارس، و قزاق انتخاب شدند قومیت های کرد و سیستانی به دلیل قلت جمعیت آنها در شهر از روند تحقیق حذف شدند. شیوه توزیع پرسشنامه در بین هر یک از قومیت ها بر اساس تعداد جمعیت با حجم کلی ۲۲۵ عدد (بر اساس فرمول محاسباتی کوکران) که در اسفند ماه ۱۳۸۹ و نمونه گیری به صورت تصادفی سیستماتیک انجام شد. تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار Spss و روش های آماری مانند T-تک نمونه ای^۹ تحلیل واریانس یک طرفه^{۱۰} و روش تحلیل عاملی تاییدی^{۱۱} انجام شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ آزمون شد. مقدار آلفا برای مجموعه سوالات ۰/۸۴ به دست آمد که پایایی آن را بالاتر از حد متوسط تایید کرد.

۵- تحلیل یافته ها

۵-۱- معرفی محدوده

شهر بندر ترکمن مرکز شهرستان ترکمن و در فاصله ۳۴ کیلومتری شمال گرگان (مرکز استان گلستان) قرار گرفته است. این شهر جزو شهرهای ایران است که در ابتدای تاسیس آن ریل های راه آهن به آن متصل شد. این شهر در سال ۱۳۰۶ خورشیدی به فرمان رضاشاه بنیاد شد و سال تاسیس شهرداری آن ۱۳۰۹ می باشد. این شهر متشکل از شش نوع قومیت شامل: ترکمن (اکثریت)، ترک، فارس، قزاق، سیستانی، کرد می باشد که روی هم رفته باعث تنوع فرهنگی و اجتماعی شهر شده است.

۵-۲- یافته های توصیفی

بر اساس نتایج به دست آمده از پرسشنامه ۳۹ درصد جامعه آماری را زنان و ۶۱ درصد را نیز مردان تشکیل داده اند. از این میزان ۵۷ درصد شاغل و ۴۳ درصد غیر شاغل بوده اند. و از نظر سطح تحصیلات، ۸۶/۶ درصد دیپلم به بالا و ۱۳/۴ درصد زیر دیپلم هستند. بیشترین دامنه سنی متعلق به گروههای سنی مخاطبان ۱۵-۲۵ و ۲۵-۳۵ ساله بود. همچنین نتایج به دست آمده نشان داد که ۸۴ درصد خانوار ها مالک و ۱۶ درصد آنها به صورت اجاره ساکن هستند. در مورد مدت اقامت گروههای قومی، ۵۴/۶ آنها بیش از بیست سال و ۴/۴ درصد آنها کمتر از ۵ سال در شهر اقامت داشته اند.

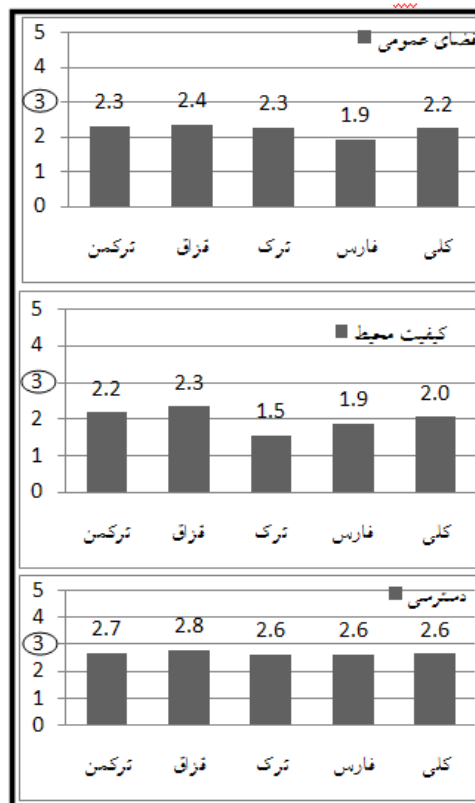
۵-۳- یافته های تحلیلی

نتایج حاصل از آزمون T تک نمونه ای نشان داد که هیچ یک از متغیر های مکانی نقش قابل قبولی (در حد معیار نظری) در انسجام گروههای قومی نداشته اند.

^۹ON Sample T-Test

^{۱۰}On-Way Anova

^{۱۱}Confirmatory Factor Analysis

شکل ۳ نمودار وضعیت انسجام اجتماعی در معیار های سازنده عوامل مکانی

معیار های وابسته	Test Value = 3		
	t	df	Sig. (2-tailed)
انسجام اجتماعی	-7.017	209	0.00
شاخص مکانی	-14.734	178	0.00
دسترسی	-5.988	214	0.00
فضای عمومی	-15.824	205	0.00
کیفیت محیط	-19.032	201	0.00

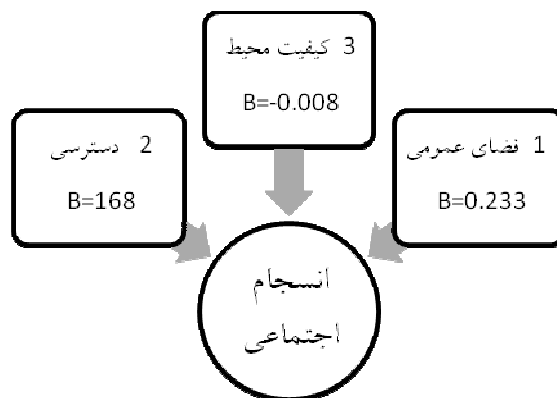
جدول ۳ وضعیت انسجام اجتماعی در معیار های سازنده عوامل مکانی

با توجه به اینکه مطالعه حاضر از نوع مطالعات اکتشافی است، به منظور بررسی صحت ساختار دسته بندی سوالات پرسشنامه منتج از سطح چهارم مدل عملیاتی سنجش میزان انسجام اجتماعی، از روش تحلیل عاملی اکتشافی^{۱۲} استفاده شد با توجه به جدول شماره (۵-۱۵) مشاهده می کنیم که میزان kmo بیش از ۰/۵ بوده بنابر این همبستگی بین داده ها مناسب بوده که حاکی از مناسب بودن مدل می باشد.

جدول ۴ نتایج شاخص KMO^{۱۳} و آزمون بارتلت^{۱۴} در سوالات عوامل مکانی

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		0.757
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1396.796
	df	435
	Sig.	0

همچنین معیار فضای عمومی بالاترین میزان اهمیت و دسترسی کمترین میزان اهمیت را در بین سه متغیر داشتند (شکل ۴).

شکل ۴ نمودار ضرایب اهمیت معیار های سازنده انسجام اجتماعی گروه های قومی

بر اساس نتایج حاصل از آزمون T تک نمونه ای، میانگین انسجام گروه های قومی عدد ۲/۷۱۹ پایین تر از سطح متوسط (عدد ۳) حاصل شد (جدول ۴).

جدول ۴ نتایج آزمون t- انسجام اجتماعی در بین قومیت های شهر بندر ترکمن

Std. Error Mean	Std. Deviation	Mean	N	
0.04004	0.58025	2.719	210	انسجام اجتماعی

خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
۵	۴	۳	۲	۱

میزان انسجام اجتماعی گروه های قومی شهر بندر ترکمن = ۲/۷۱۹

¹³- Kaiser-Meyer-Olkin

¹⁴- Bartlett

برای مقایسه میانگین انسجام گروه‌های قومی، با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها، با استفاده از تحلیل واریانس یکطرفه^{۱۵} و آزمون Tukey میانگین امتیاز انسجام اجتماعی در بین قومیت‌ها مقایسه گردید. نتایج آزمون نشان می‌دهد که بین چهار گروه قومی اختلاف معنی‌داری وجود ندارد ($p < 0.05$) و دامنه تغییرات آنها تنها ۰/۶ می‌باشد.

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در سنجش میزان انسجام اجتماعی گروه‌های قومی از هر دو روش مستقیم و غیر مستقیم (با استفاده از مدل تجربی سلسله‌مراتبی) استفاده شد. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که میزان انسجام اجتماعی گروه‌های قومی پایین‌تر از حد متوسط (۵) < ۲/۷۱۹ با میانه نظری (۳) ارزیابی شد. همچنین در مورد سه زیر معیار مکانی سازنده انسجام اجتماعی، همه‌ی این زیر معیارها نقش پایینی در انسجام گروه‌های قومی داشته‌اند. فضاهای عمومی در بین سه زیر معیار، مهمترین و کیفیت محیطی به عنوان کم‌اهمیت‌ترین زیر معیار بیان شد. هیچ‌کدام از متغیرهای شخصی و خانوار مطالعه شده بر درک میزان انسجام اجتماعی تاثیر گذار نبوده‌اند.

جدول ۵ وضعیت و اولویت بندی معیارهای انسجام اجتماعی در شهر بندر ترکمن

رتبه معیارها در تاثیر روی انسجام اجتماعی (بر اساس ضرایب اهمیت)	وضعیت انسجام اجتماعی	معیارها
۱	پایین	فضاهای عمومی
۲	پایین	دسترسی
۳	بسیار پایین	کیفیت محیط

با توجه به پایین بودن انسجام اجتماعی گروه‌های قومی، به نظر می‌رسد برنامه‌ریزی ویژه کالبدی در شهر بندر ترکمن برای ارتقای انسجام اجتماعی الزامی می‌باشد. به این ترتیب از جمله کارهای پیشنهادی برای ارتقای انسجام اجتماعی گروه‌های قومی شهر بندر ترکمن می‌توان در نظر گرفتن امکانات و تسهیلات ویژه برای افراد معلول و سالخورده در پیاده‌روهای محدوده، ایجاد شبکه پیوسته و منسجم پیاده‌رو و دوچرخه تا محل فضاهای عمومی موجود شهر، تفکیک دقیق ترافیک پیاده‌رو از سواره جهت حفظ ایمنی عابرین پیاده و کمک به ترافیک روان وسایل نقلیه در محدوده، سعی در هماهنگی بیشتر ساختار فیزیکی شبکه‌های ارتباطی با عابرین پیاده. استفاده از فضاهای پرت و متروکه (مثل کارخانه متروکه روغن‌کشی) به عنوان فضای عمومی و تجهیز این فضاها برای برگزاری فعالیتهایی مثل کشتی سنتی ترکمن‌ها و سایر فعالیت‌های مورد علاقه قومیت‌های مختلف، تخصیص تعدادی از فضاهای عمومی با محوریت عملکرد مذهبی در مرز محلات قومی با مذهب مشترک با توجه به نظریه امس راپاپورت، تجهیز بازار هفتگی شهر به مکانهای مکث و گفتگو، در اولویت قرار دادن مکان‌یابی فضاهای عمومی جدید در مجاورت محلات قومی و مناطق مسکونی که دسترسی بسیار پایینی به فضاهای عمومی موجود شهر دارند. ایجاد تنوع فعالیتی و ارتقای تسهیلات در فضاهای عمومی. جلوگیری از استقرار کاربری‌های ناسازگار با فضاهای عمومی در اطراف این فضاها، رفع انواع آلودگی‌های زیست‌محیطی از دسترسی‌های منتهی به فضاهای عمومی بهبود روشنایی فضاهای عمومی موجود شهر تا حدی که قابلیت استفاده در شب را نیز داشته باشد، استفاده از رنگ‌های شاد

و جذب کننده در فضاهای عمومی ، تقویت امنیت شهری، از خلال طراحی فضاهای عمومی، که زمینهای راجهت جابجایی در ساعات مختلف روز در شهر فراهم ساخته و منجر به افزایش تعامل اجتماعی می شود، بدست می آید .

منابع فارسی

۱. بحرینی، سید حسن، فرایند طراحی شهری، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.
۲. پاپلی یزدی، محمد حسین و حسین رجبی سناجردی: نظریه های شهر و پیرامون، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۲.
۳. حبیبی، محسن، جامعه مدنی و حیات شهری، مجله هنر های زیبا، شماره ۷، ۱۳۷۹.
۴. رفیعیان، مجتبی و زهرا خدایی: شهروندان و فضاهای عمومی شهری نگرش تحلیلی، تهران، انتشارات سار مهر، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۹.
۵. رفیعیان، مجتبی و همکاران: رویکرد ها و روش های سنجش کیفیت محیط مسکونی شهری، تهران، انتشارات آذرخش، ۱۳۹۰.
۶. سیفیایی، مهسا: مطلوبیت سنجی فضاهای عمومی شهر جهت استفاده گروههای خاص اجتماعی (زنان) در الگوی برنامه ریزی مشارکتی، مورد مطالعه میدان نبوت (هفت حوض)، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد، رشته برنامه ریزی شهری و منطقه ای به راهنمایی دکتر مجتبی رفیعیان، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر، ۱۳۸۴.
۷. صالحی امیری، سید رضا: مدیریت منازعات قومی در ایران، مرکز تحقیقات استراتژیک، انتشارات کمیل، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۸.

- ۸ امین صالحی، فرزین، ارتقای کیفیت محیط سکونت در مجتمع های بلند مرتبه و ارایه راهکارهای مناسب نمونه موردی: شهرک اکباتان، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته شهر سازی دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۷.
- ۹ صبری، رضا سیروس، «نقش دسترسی در کیفیت زندگی شهری»، صغه، شماره بیست و نهم، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۸.
- ۱۰ فیالکوف، یانکل: جامعه شناسی شهر، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، چاپ نقش جهان، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- ۱۱ کوثری، مسعود: بررسی تاثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان استان خراسان در فعالیت های عمرانی، به راهنمایی دکتر مسعود چلپی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، رشته علوم اجتماعی، تابستان ۱۳۷۵.
- ۱۲ اقوامی مقدم، عارف: فرهنگ شهر ها، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی. ۱۳۸۶.
- ۱۳ مدنی پور، علی: طراحی فضای شهری، ترجمه فرهاد مرتضایی، انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، چاپ دوم، ۱۳۸۴.

منابع لاتین

- 1- HALBWACHS M. (1968), La Memoire collective, PUF.
- 2- Young M. ET WILLMOTT P. (1957), Family and Kinship in East London, Routledg and Kegan, trade.
- 3- CHAMBORDEN J-C, ET, LEMAIRE M. (1970), «proximit spatial ET distance social: lesgrand ensembles ET leurepeuplement» Revue franchise de sociologic, vol.XII.
- 4- MASSEY D., DENTON N.(1995), American Apartheid, Descartes et Cie.
- 5- REMY J. et VOYE L. (1992), Laville , versune nouvelle definition?, L Harmattan.
- 6- SUSAN S. FAINSTEIN (2005), CITIES AND DIVERSITY Should We Want It? Can We Plan For It?, Columbia University
- 7- Young, I. M. 1990. *Justice and the politics of difference*. Princeton: Princeton Univ. Press.
- 8- Musterd, S., and W. Salet, eds. 2003. *Amsterdam human capital*. Amsterdam: Amsterdam Univ. Press.
- 9- Lofland, L. H. 1998. *The Public Realm*. New York: Aldine de Gruyter.
- 10- Castells, M. 2003. *The power of identity*. Rev. ed. Oxford: Blackwell.
- 11- Harvey, D. 1992. Social justice, postmodernism, and the city. *International Journal of Urban and Regional Research* 16 (December): 588–601.
- 12- Smith, N. 1992. New city, new frontier: The Lower East Side as wild, Wild West. In *Variations on a theme park*, edited by M. Sorkin, pp. 61–93. NY: Hill and Wang.
- 13- Madanipoor, a. Cars, G. and Allen, J. 1998, ends, social Exclusion in European Cities, Jessica Kingsley and Regional Studies Association, The Stationery Office, London.
- 14- Hill, Lisa and McCarthy, Peter, 1999, Human, Smith and Fergusen: Friendship ins camercial society, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*

15- Flvia F. FeitosaQuangBao Le Paul L.G. Vlek Multi-agent simulator for urban segregation (MASUS):
A tool to exploreAlternatives for promoting inclusive cities